

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

גליון מס' 1328

מסכת בבא בתרא קל"א-קל"ז ♦ נגעים ז', ד' - ה, ד'

בס"ד, ב' חשון תשפ"ה

השבוע בגליון

- ♦ צוואות בימינו
- ♦ חכמת הגימטריאות
- ♦ גימטריה לגימטריה...
- ♦ האתרוג שחזר בלי פיתם...
- ♦ לא החזיר את האתרוג אבל נחשב כמי שהחזירו

- ♦ כיצד העניק אברהם את כל ירושתו ליצחק?
- ♦ "שטר חצי זכר" - מנהג ותיק שנעלם

- ♦ מי חיבר את ספר החינוך
- ♦ השערה - "מורור" של הרשב"א, הוא הרשב"א בעצמו
- ♦ חלוקת נכסים לצדקה לפני הפטירה
- ♦ יש חלוקה ויש חלוקה
- ♦ תקנת רבני העיר פאס שבמרוקו

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

ממכתבי הקוראים

כבוד מערכת מאורות הדף היומי

שלומכם ישגא לעולם!

ראשית אבקש להביע את תודתי שוב על האוצר הנפלא... הנני שולח לכם סיפור שקיבלו דודי הסופר ר' שמחה רז שיחי'.

יצחק יהודה רוזן לוד

שכר הלימוד שניתן כמתנה

מספר הרב הושע רבינוביץ מאלקנה:

בחתונתו שנערכה בכ"ב אלול תשכ"ה נכחו גדולי ישראל וביניהם הרה"צ רבי אריה לוי זצ"ל, שהוזמן על ידי הורי ז"ל שהיו עם משפחתו ועמו בהיכרות רבת שנים.

ר' אריה התכבד בקריאת הכתובה, ולאחר החופה התכנסו המוזמנים כולם לסעודת המצווה. ניגש חותני הרב זלמן אורי (מלוס אנג'לס) לר' אריה וביקשו להצטרף עמנו לסעודה.

דף קלג/א נכסי לך ואחריו לפלוני... וירושה אין לה הפסק

מי חיבר את ספר החינוך

מאורע שאירע בברצלונה, עורר ויכוח סוער בין הרא"ה והרשב"א, גדולי ספרד. היה זה כאשר יהודי נפטר והותיר אחריו בת. בשכבו על ערש דווי ציווה האיש, כי אם בתו תמות בלא זרע, יועברו נכסיו לצדקה. מאחר ש"דברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים", היינו, שיש תוקף הלכתי לצוואתו של אדם בטרם פטירתו, כאילו נכתבו דבריו על שטר כדת וכדין, נדרשו רבותינו הראשונים להכריע במקרה זה.

לדעת הרשב"א (שו"ת הרשב"א ח"ג סי' קכ"ב), לצוואתו של האב אין כל תוקף. שכן, מבואר בסוגייתנו, שהאומר לאחד מיורשיו "נכסי לך ואחריו לפלוני", היינו, לאחר מותך יעברו נכסי לאחר ולא ליורשיך, "לא אמר כלום". זאת, משום שברגע מותו של בעל הנכסים, הפך היורש לבעליו הבלעדי והמוחלט של הממון, ודבריו של בעל הממון לשעבר נמוגים ואינם, הוא אינו יכול לקבוע את גורל הממון שכבר אינו שלו. אולם, הרא"ה, אשר גם להכרעתו הובא נידון זה, אמנם אינו חולק על עקרון זה, אך הוא סובר, מסיבות שאין כאן המקום לפרטן, שבמקרה זה, של צוואת שכיב מרע **לצדקה** דבריו חלים. לפנינו אם כן, דעת הרשב"א שלא היה כל תוקף לדברי האב הגוסס, ודעת הרא"ה שיש להם תוקף, ולהלכה נפסק כדעת הרשב"א (שולחן ערוך חו"מ סי' רמ"ח סעי' א) [חלק מהמו"מ נדפס בשו"ת הריטב"א סי' ע"ט. מחלוקת זו מוזכרת גם על ידי ראשונים אחרים, כאשר המאירי בסוגייתנו וכן הריטב"א שם, מחווים בה דעתם לכאן ולכאן]. מחלוקת זו בין הרשב"א לרא"ה, מהווה ראייה מכרעת בשאלת זיהויו של מחבר ספר החינוך.

כמידת תפוצתו של ספר החינוך, על תר"ג מצוות התורה, כך גם גדולה התעלומה האופפת את זהות מחברו, אשר לא גילה כל פרט מזהה על עצמו, מלבד היותו "איש יהודי, מבית לוי ברצלונני", כפי שכתב בסוף הקדמתו לספרו. משום מה, כבר המדפיסים הראשונים שיערו, כי הוא רבינו אהרן הלוי, הידוע בכינוי הרא"ה, תלמיד הרמב"ן, בן דורו של הרשב"א ורבו המובהק של הריטב"א. ואכן, כך מודפס בראש הספר כמעט בכל המהדורות הרבות שזכה בהן, וכך גם הוזכר על ידי פוסקים רבים, כגון: הרמ"א, הש"ך, הפרי חדש, רעק"א ועוד.

לעילוי נשמת ראש ישיבת חכמי לובלין והוגה ומחולל הדף היומי

מרן הגאון **רבי מאיר שפירא מלובלין** זצוק"ל

נלב"ע ז' בחשון תרצ"ד

תנצב"ה

צעילוי נשמת

הר"ר **אברהם חיים קוט** ז"ל

ב"ר צבי ז"ל

נלב"ע ז' בחשון תשל"ז

תנצב"ה

הונצח ע"י בניו

פנחס צבי יוסף מרדכי קוט שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **דוד מונדרר** ז"ל

ב"ר יחזקאל ז"ל

נלב"ע ג' בחשון תשס"ו

תנצב"ה

הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **יהושע וייסנר** ז"ל

ב"ר חיים צבי ז"ל

נלב"ע ב' בחשון תשע"ו

תנצב"ה

הונצח ע"י חתנו ידידנו

הר"ר **זאב סלומון** ומשפ' שיחי' בני ברק

נר ה' נשמת אדם

לעילוי נשמת הר"ר **יצחק פרי** ז"ל ב"ר שמואל זינוויל ז"ל שהמשיך מורשת אבותיו להדפסת ספרי בית סוכטשוב וכן הפיץ במסירות את "מאורות הדף היומי" בארה"ב

נלב"ע ג' בחשון תשס"ב **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה שיחיו - בארץ ובארה"ב

השערה - "מורו" של הרשב"א, הוא הרשב"א בעצמו: אולם, בספרו ראש אפרים מוכיח הגרא"ז מרגליות זצ"ל שזיהוי זה מוטעה מיסודו. שהנה, בעל החינוך כתב (מצווה ת), שרבותיו לימדוהו "בראיות חזקות וברורות", שהאומר "אחרין להקדש" לא אמר ולא כלום, היינו: דעתו כדעת הרשב"א. בעל החינוך אף מזכיר מספר הערות שעולות בקנה אחד עם הערותיו של הרא"ה על שיטת הרשב"א, והוא מציין כי הערות אלו נדחו על ידו אחד לאחת "ואם תזכה בני ותפרוש מכמורת בים התלמוד, היא תעלה לך הכל". ברור מאלי, איפוא, כי הרא"ה לא חיבר את ספר החינוך. בדיקה מקפת לאורך ספר החינוך אכן מעלה, כי בכל מקום שהמחבר הביא את דברי מורו, נמצאים הדברים בחידושי הרשב"א. לאחרונה פורסמה השערה נועזת, לפיה הרשב"א עצמו חיבר את ספר החינוך ובספר זה הוא מכנה את ספריו וכתביו האחרים בשם "מורי". אם כן, אין זה תלמיד של הרשב"א, המכנהו "מורי", אלא הרשב"א עצמו התייחס כך לספריו האחרים. בדומה לכך, חיבר הרשב"א את ספרו משמרת הבית בעילום שם. אולם, השערה זו עדיין לא נתבררה דיה. בהקדמת ספר מנחת חינוך מהדורת מכון ירושלים, מעיר המהדיר כי שאלת מחבר ספר החינוך יש לה השלכה הלכתית!!! במקרה מסויים פוסק הש"ך (סי שפ"ח סעי' כ"ב), שניתן לומר בו "קים ל" נגד דעת השולחן ערוך, שכן, הרשב"א וספר החינוך בשם מורו חולקים, על השולחן ערוך באותה הלכה. אם מורו של ספר החינוך הוא הרשב"א עצמו, אין כאן אלא דעת פוסק אחד...

דף קל"ג/ב לא תיהו בי עבורי אחסנתא

חלוקת נכסים לצדקה לפני הפטירה

גמרתנו מביאה את דברי שמואל, שאין לסייע בידי המבקש להעביר את רכושו מירושו הטבעיים וליתנה לאחרים. הגמרא מוסיפה, כי גם מבן רע לבן טוב אין להעביר את הירושה, משום שכן רע זה, עשוי להעמיד צאצאים ישרים וטובים, שיהנו מן הירושה. החתם סופר (שו"ת חו"מ סי' קנ"א) מבאר, כי המבקש להעביר חלק מנכסיו לאחרים, עליו נאמר בסוגייתנו שאין רוח חכמים נוחה הימנו, אך המבקש לנשל את בניו מירושתו לחלוטין - עוון בידו, כדברי הירושלמי (בבא בתרא פ"ח הל' ו') המסמיך על אדם זה את הפסוק (יחזקאל לב/כז) "ותהי עוונתם על עצמותם". לאור זאת פסק המהר"ם מרוטנבורג (שו"ת מהר"ם בר ברוך, פראג, תתקצ"ח) והובא ברמ"א (שולחן ערוך חו"מ סי' רנ"ב סעי' ב'), כי מי שהותיר אחריו צוואה הכוללת הוראה לעשות בנכסיו את הטוב ביותר שאפשר לעשות בהם, יש לקיים את צוואתו וכך לעשות. ומהו הטוב ביותר? לתתם ליורשים...

יש חלוקה ויש חלוקה: לכאורה, דברי הרמ"א הללו, אינם עולים בקנה אחד עם דבריו בהלכות צדקה (שולחן ערוך יו"ד סי' רמ"ט סעי' א'), שם פסק כי טרם מותו רשאי אדם לתת מרכושו לצדקה ככל שירצה, למרות שבחיייו אין אדם רשאי לבזבז יותר מחומשו! יש מיישבים זאת, שאכן, לעניים לומדי תורה בלבד מותר להעניק מרכושו כפי רצונו, מאחר שזכות זו עומדת לו לאחר מיתה, והרי הוא כמי שהוציא לצורך עצמו (עיי' שבלי הלקט ח"ב סי' קל"ב). לדעת אחרים, גם לעניים אין לו לאדם רשות לתת את כל נכסיו, אלא עליו לשייר ליורשים חלק מהם (עיי' שו"ת מהר"ם הנ"ל). ואילו פוסקים אחרים מחלקים בין מי שכוונתו לתת לצדקה, שנתתה לו לא הגבלה, לבין מי שעיקר כוונתו להעביר את בניו מן הירושה, שבכך עובר על איסור (עיי' שו"ת בית יהודה ח"ב סי' נ"ב ושו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סי' נ).

תקנת רבני העיר פאס שבמרוקו: מעניין לציין, כי לפני מאות שנים, ביום י' בכסלו, שע"א, נתקנה תקנה בעיר פאס שבמרוקו, ולפיה, אין לכתוב צוואת שכיב מרע, אלא בפני תלמיד חכם אשר התרה באותו שכיב מרע שיזהר מלעבור על איסור העברת נחלה. על תקנה זו חתמו גדולי העיר, ביניהם הראנ"ח ועוד [ראה דיון בכסף הקדשים (חו"מ סי' רפ"ב), אם הסופר אינו עובר על איסור בלפני עור לא תתן מכשל]. **כיצד העניק אברהם את כל ירושתו ליצחק?** לאור זאת עמלו רבים לבאר, כיצד העביר אברהם אבינו את ישמעאל מירושתו והעניקה במלואה ליצחק אבינו (בראשית כה/ה). בעלי התוספות (שם) תירצו, שבשעה שאברהם אבינו וישמעאל נימולו הם גם התגיירו, ו"גר שהתגייר כקטן שנולד", ושוב אין ישמעאל בנו של אברהם אבינו. אולם, יצחק, נולד לאחר שאברהם מל את עצמו, ולפיכך הוא בנו לכל דבר. ואילו בעל ה"באר שבע" (סנהדרין זא/א) כתב, שמאחר שהסיבה שאין לקפח בן רע היא שמא יצא ממנו זרע טוב, במקרה זה לא היה מקום לחוש לכך, שהרי שרה ראתה בנבואה שמישמעאל לא יצא זרע טוב.

דף קל"ג/ב לא תיהו בי עבורי אחסנתא ופילו מברא בישא לברא טבא, וכ"ש מברא לברתא

"שטר חצי זכר" - מנהג ותיק שנעלם

אין רוח חכמים נוחה מאדם שמחלק את ירושתו למי שאינם יורשיו. אולם, באופנים מסויימים, תוקנו הנהגות אשר מחמת חשיבותן ראו רבני הדורות צורך לתקן (עיי' מהרש"ם ח"ב סי' רכ"ז). אחד מנושאי הירושה בו דנים הפוסקים הראשונים, הוא "שטר חצי זכר", המעניק לבת מעמד של "חצי בן" בירושה. זה שנים רבות שמנהג הענקת "שטר חצי זכר" בטל וכמעט עבר מן העולם, אך הוא היה מקובל בקרב היהודים בארצות אירופה במשך מאות שנים החל מימי סוף תקופת הראשונים. בשורות הבאות נשתדל לעמוד על טיבו של שטר זה.

השיבו ר' אריה כשהוא מסביר לו בנועם לשונו, שהוא אינו יכול להישאר לסעודה, שכן, באותה עת יש לו שיעור קבוע בגמרא, ועוד הוסיף ר' אריה ואמר, שאף בסעודת חתונת נכדתו לא נשאר עקב אותו שיעור. ר' אריה אמר שהוא משאיר מתנה לזוג את השכר שיקבל מן השמים על השיעור בגמרא, ונפרד מאתנו לשלם.

כמוכן, שמכל המתנות שקיבלנו, זו המתנה היחידה שנשארה ותלויה אותנו לעתיד. מי יודע, נוהג הרב הושע רבינוביץ לומר, שמא זכות זו היא שעמדה לי לזכות ללמד בשיעורי הדף היומי שנים רבות.

הגמרא הלכה אחרינו

אני ת. נ. ק. מירושלים.

יש לי שיעור קבוע עם אברך כל יום כחצי שעה במסכת קידושין. אנו מקפידים לא להפסיד אף יום אפילו שעבודים קשה ויש סידורים. לפני יומיים הלכתי לשמחה משפחתית, ושכחתי לתאם אתו מועד אחר ללימוד. להפתעתי, גם הוא הופיע שם על תקן 'חבר של האבא', ומיד אמר לי 'נו, מה יהיה עם השיעור? ותוך כדי כך הוא מראה לי שבשולחן לידינו יש מסכת קידושין גדולה שאחד הנוכחים הביא. מיד לקחנו ולמדנו במקום.

ראינו השחחה פרטית, שאם רוצים ללמוד הקב"ה עוזר.

ומכאן לפסק הנושא את הכותרת "להוציא ממסגר".

פזמון בית הכלא

בבית כלא "דקל" באגף התורני נפתח שיעור דף היומי, רצ"ב שיר של אחד השומעים שנכתב עם פתיחת השיעור.

בס"ד

למדתי דף יומי

האיר את עולמי

יום ועוד יום

בהתמדה ללא רפיון

הנה לך הזדמנות

תוך כדי התבוננות

ניתנה לך מאז

שלא יסולא בפז

תן לי הבינה

להבין עוד משנה

נהה עוד יום תם

ואצלי הלימוד לא נשלם

אשב עוד מעט ואלמד דף בלהט

לימוד עם שמחה

ותבוא עלי הברכה

נאחל לכל לומדי השיעור, כי בקרוב ילמדו בכל בית כנסת שלכם יחפוץ.

"רק מלמעלה" - מכתב מברזיל

זה היה קרוב לצהריים בערב שבת, וכרגיל היה נדמה שברגע שרציתי לצאת מהעבודה לכיוון הבית כדי להתכונן לשבת, העומס הגיע לשיאו. קיבלתי שיחת טלפון עם בשורות טובות שקיוותי להן הרבה זמן, אך הייתי חייב להוציא צ'ק למשדר רואה החשבונות לפני שהאנשים הקשורים לעניין ישנו את דעתם. בלחץ לגמור, לתקן ולהבריך את מנורת השבת שנשברה, יחד עם כל הסידורים הנותרים בחנות, עזבתי עם הצ'ק, המנורה, הקניות, תיק העבודה שלי, וכל מה שהיה צריך להגיע יחד אתי הביתה, כיביתי את האורות בחנות ונעלתי את הדלת. בדרכי על הכביש ראיתי את הפועל שלי ממחר לחנות אחרי צלצוליו אליו בחספי לוודא שהכל עבר בשלום בעיסקה הקודמת. שמחתי לשמוע שהמטלה הקשה הזאת הצליחה, כי ידעתי שהוא קיווה לצאת מוקדם מסיבותיו הוא.

סוף סוף הגעתי הביתה לשבת עם מספיק זמן לארגן את הכל, להתרחץ, להתלבש, ולעשות את כל הנדרש כדי להתכונן לשבת ולמנוחה המיוחלות. הלכנו לבית כנסת ושמחתי בתוך תוכי שהלחץ והטירדות של עוד שבוע-עבודה היו מאחורי. חזרנו הביתה מבית הכנסת לסעודה משפחתית מושקעת ומרגיעה, ושוחחנו על מגוון נושאים חשובים ומעניינים ודרשות על פרשת השבוע. יום השבת גם הוא עבר בשמחה ובמנוחה, וזכינו לארח קרובי משפחה קרובים ורחוקים שהגיעו מעבר לים לסעודת שחרית מפוארת. כולנו נהנינו.

בין דורו של הטור [שלא הזכיר את הנושא], לדורו של המהרי"ל (ראה מהרי"ל סי' פ"ח), החל רווח הנוהג הבא בין יהודי ארצות אירופה: כאשר אדם עמד להשיא את בתו, אזי, כחלק מן הנדוניה, לפני החופה, הוא היה מעניק לחתנו, שטר חצי זכר, אשר על ידו גם בתו קבלה חלק מנכסיו לאחר מותו. עם השנים שונה ניסוחו של שטר זה בשל בעיות שהתעוררו בו.

הנוסח הראשון של שטר זה קבע, כי האב נותן לבתו מתנה בנכסיו כחלק חצי זכר. אלא, שנוסח זה לא הועיל כדי להעניק לבת מנכסים שהאב רכש לאחר הענקתו. לעיתים, חלפו שנים רבות מעת כתיבת השטר, וכל אותם נכסים שהיו ביד האב בשעת חופת בתו, כבר לא היו ברשותו בעת פטירתו, ולבסוף לא זכתה הבת במאומה.

מאחר שהמטרה שעמדה בפני מתקני שטר זה היתה לחבב את הכלה הצעירה על בעלה, שיווכח כי היא כה חשובה לאביה עד שהוא מחשיבה כראויה לרשת בנכסיו (שו"ת חתם סופר אה"ע סי' קס"ח), טכסו חכמי הדור עצה כיצד לשפר את נוסח השטר באופן שהבת גם תירש נכסים שהאב יקנה לאחר נתינת שטר זה, והם תקנו שהאב יכתוב לבתו שטר בו הוא מתחייב לה סכום כסף עצום, אשר זמן פרעונו יחול שעה אחת קודם פטירתו. בשטר גם נכתב, שאם היורשים יחפצו, הם יהיו רשאים להעניק לאחותם מעמד של "חצי זכר" בירושת נכסי אביהם, ועל ידי כך להפטר מפרעון החוב. כמעט תמיד העדיפו הבנים לעשות כן, משום שהסכום שהאב היה זוקף כחוב כלפי בתו היה כה רב, עד שמוטב היה להם להעניק לאחותם מעמד של "חצי זכר".

שם זה, "שטר חצי זכר", מטעה במקצת, משום שמשמע ממנו, כי הבת מקבלת כחצי בן מכל הירושה, אך פני הדברים אינם כן. הבת אינה מקבלת מאומה מן הקרקעות אשר הותר אחריו אביה, כי אם משאר הנכסים. הסיבה לכך, אומר החתם סופר (שו"ת אה"ע ח"א סי' קמ"ז), זהה לסיבה שבגינה העניקו לבת מעמד של "חצי זכר" בלבד ולא מעמד של בן רגיל - חכמים לא רצו שתעקר לחלוטין מצוות התורה, שבן יורש ובת אינה יורשת. לפיכך, הם גם לא העניקו לה זכות ירושה בקרקעות, אלא במטלטלין בלבד, כדי להדגיש שאין ירושתה זו מדין תורה [שהרי, פרשת בנות צלפחד בה התפרש שבת אינה יורשת, עוסקת בנחלת קרקעות. ואף שאין הבדל בין קרקע למטלטלין, לא רצו לתקן תקנה על דבר אשר נאמר בתורה במפורש להיפך]. כאשר היה מי שחפץ ליתן "שטר זכר שלם", וביקש את עזרת החת"ס בניסוח השטר, כתב החתם סופר (שו"ת חו"מ סי' קכ"ג), כי לא יהיה חלקו עמו ולא יסייע בכך כלל.

"שטר חליצה" בתמורה לנדוניה: כאמור, שטר חצי זכר היה חלק בלתי נפרד מכל נדוניה, וכפי עדות בעל השב יעקב (חו"מ סי' כ), לא נגמר שום שידוך בלעדיו גם גדולי ישראל ערכו שטרות כאלו לבני משפחותיהם, כך, למשל, ידוע נוסח שטר ה"תנאים" של רבי עקיבא איגר זצ"ל, הכולל איזכור של שטר חצי זכר, וכן שטר ה"תנאים" שהוא כתב בעצמו לנכדתו, הכולל גם הוא שטר זה [ראה דוגמאות נוספות באנציקלופדיה רינה וישועה באהלי צדיקים]. במספר נוסחאות של שטרי חצי זכר מתקופות שונות מופיעה פיסקה מעניינת, תמורת זאת שהחתן קיבל שטר חצי זכר, הוא היה משיג מאחיו שטר "חליצה בחינם", היינו: אם חלילה ימות בלא בנים, לא יעכבו את חליצתה ולא ידרשו תמורה עבורה. בשו"ת חתם סופר (חו"מ סי' קפ"ו) נכתב, שתמורת שטר זה כתב החתן שטר תוספת כתובה.

למרות שמנהג זה היה נפוץ מאד בקרב יהודי אירופה, לא נהגה תקנה זו כלל בארצות המזרח והמערב אצל בני ספרד, ואין בספרי הפוסקים הספרדים שום התייחסות לנושא, מלבד תקנה מאוחרת, שהונהגה במרוקו הדומה לשטר חצי זכר האשכנזי (ראה בשו"ת ישכיל עבדי חו"מ סי' כ"ב).

קשה לצמצם את הזמן בו פסק מנהג זה, המוזכר ברמ"א לפחות ארבע פעמים (!) (חו"מ סי' רפ"א סעי' ז' ועוד). כבר במהרש"ם אנו מוצאים התייחסות לכך, כאשר הוא מבאר (בשו"ת ח"ב רכ"ד) כי המנהג פסק מכיון ש"בעוונותינו הרבים אין יד בית דין תקיפה, והולכים בדיני אומות העולם".

צוואות בימינו: על אף שבימינו אין נוהגים לכתוב שטר זה בעת נישואי הבנות, היו מגדולי ישראל שנהגו להורות בצוואתם שבנותיהם יקבלו חלק בירושתם כחצי זכר, משום הכרת הטוב לבנותיהם, שבדרך כלל מטפלות בהוריהן וכן כדי למנוע מחלוקת ומריבה (משפט הצוואה עמ' קס"ט, קע"ב). המבקש לראות את הנוסח המלא והמפורט של שטר חצי זכר, ימצאנו בספר נחלת שבעה [ספר קדום הכולל את כל סוגי השטרות, בנוסחאות מדויקות], ובו "ר" שמעון בן מוהר"ר יעקב סג"ל" כתב שטר זה לבתו "היילה אשת הר"ר קאפיל בש" [הרחבה נוספת על האמור ראה בקובץ בית אהרן וירשאל גליון ס"ג עמ' ע"ח ואילך, ובספר שורת הדין כרך ב' עמ' של"ז ואילך].

במוצאי שבת, לאחר הבדלה, התבצעה ההתפזרות השגרית של הילדים לפעילויות שונות מחוץ לבית. כל הילדים אוהבים לבקר או לישון אצל חברים. אני ורעייתי ישבנו לערב נינוח, וסביב 23.00 החלטתי לבדוק את התא הקולי לשמוע הודעות. אכן קיבלתי הודעה בשעה שלש בצעריים בשבת. ההודעה היתה ממישהו בחנות שלי!!! דלת החנות היתה פתוחה, ולא היה אף אחד בפנים, הוא לא ידע מה לעשות, לא הייתי זמין, אז הוא השאיר הודעה...

מאז שאותו גבר ניסה ליידע אותי חלפו שמונה שעות. לדלת הזו אין לשונית, וכשהיא לא נעולה היא פשוט נפתחת לרווחה עם כל רוח מצויה, בפירצה גלויה להולכים בשביל. מהר לבשתי בגדים חמים באחת עשרה בלילה, ונסעתי לחנות לבדוק מה המצב. כבר בדרך הכנתי את עצמי למה שיכול להיות. השלמתי עם האפשרות שכבר ניקו את החנות מכל וכל, כל המלאי, המחשבים, וכל השאר. ייתכן גם ששברו את כל מה שאפשר, היות ואני מכיר את האזור שבו החנות נמצאת - כמה בניינים מהפאב המקומי ובית בילוי לכרים. נזכרתי גם שהביטוח שלי לא יססה פשיעות, כך שלא יעשו לי שום טובות ועמדתני חסר אונים מול המציאות.

חניתי ליד החנות בעוד שעובר אורח הציץ לתוך הדלת הפתוחה. יצאתי מהאוטו בנחת. נכנסתי לחנות, ומצאתי את הכל כפי שהיה כשעזבתי בערב שבת! סקירה כללית הספיקה לאשר את תחושתי. המחשבים, הסחורה והכל היה בסדר גמור. ישבתי והתחלתי להתבונן בתודה שאני חייב לקדוש ברוך הוא. הכרת הטוב היוותה בשבילי פריקת מתח, והמודעות למה שהרגשתי - להיותי גילוי בפועל של יד ה' השגחה - היתה עצומה. פרצו לי כבר פעמים באותו המקום, והפעם אפילו השארתי להם את הדלת פתוחה. מניתי 31 שעות של השגחה צמודה במשך כל הסיפור. זה בכלל לא פשוט לזכות ב-31 שעות רצופות של השגחה, אך אני מאמין והאמת כפי שגחתי בכל כך הרבה דרכים כל הזמן. אני לא בהכרח יודע מה עשיתי כדי לזכות בהשגחה שכזו, ואולי זה בכלל לא היה בזכותי! שמא החנות נשמרה בזכות אשתי, או בזכות הילדים, ההורים, הסבים וסבתות, או בזכות השבת בעצמה. בסופו של דבר אני חושב שאנו חייבים לדעת שזה יועיל לכולנו להזכר בכך שהשמייה האמיתית וההשגחה על כולנו הן באמת רק מלמעלה.

אני ממש חי את העובדה הזאת והייתי רוצה להדגיש שאנחנו חייבים להשתדל שלא לאבד או לנצל את התובנות שניתנו לנו. אנחנו יכולים לעתים לעשות את כל מה שבכווננו וכל מה שצריך לעשות כדי לגונן על עצמנו, אך בסוף זה באמת לא תלוי בנו. "זה רק מלמעלה". אנחנו צריכים שהאמונה תוביל אותנו בדרך, ואנו חייבים לעשות את הישר והטוב ככל האפשר.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. תכתובת: ד.ת. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

לעילוי נשמת

מרת **פאני שפילברגר** ע"ה
(לבית שפרד) ב"ר נפתלי דב ז"ל
נלב"ע ז' בחשוון תשמ"ז **תנצב"ה**
הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת אבי מורי החזן

הר"ר **שבתאי בראון** ז"ל
ב"ר עקיבא הלוי ז"ל נלב"ע א' מרחשוון תשמ"ז
תנצב"ה
הונצח ע"י בנו החזן
הר"ר **יחזקאל בראון** הי"ו - מלבורן אוסטרליה

לעילוי נשמת

הר"ר **פנחס נצר** ז"ל
בן יבדלחט"א ר' אברהם צבי שיחי'
ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, התמסר רבות להקמת והפצת הדף היומי בג'ירלטר
נלב"ע בחטף ביום ב' מר חשוון תשס"ח
תנצב"ה
הונצח ע"י מערכת "מאורות הדף היומי"

לעילוי נשמת

האשה הצדקנית המחנכת
מרת **טשרנא טורק** ע"ה
ב"ר דוד שלזינגר זצ"ל
אשת הרב משה טורק זצ"ל
נלב"ע ז' בחשוון תשס"א
תנצב"ה
הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

דף קלד/א ותקופות וגמטריאות
חכמת הגימטריאות

סוגייתנו מציינת כי רבן יוחנן בן זכאי שלט בכל מכמני התורה, כולל בחכמת הגימטריאות. דרך זו של דרשות על פי גימטריאות שייכת לחלק הרמז שבפרד"ס, ומספר אפשרויות כלולות בה. ניתן למצוא רמזים על פי חשבון האותיות לפי ערכן המספרי, וכמו כן ניתן למצוא רמזים על פי שפת האת-ב-ש, בה האות "א" מחליפה את האות "ת" ולהיפך, האות "ב" באה במקומה של האות "ש", וכן הלאה. דוגמא ידועה לשימוש בחכמת הגימטריאה נמצאת במסכת נזיר (ה/א) בה מבואר, כי ימי נזירותו של אדם שאמר "הריני נזיר" ולא פירש את תקופת נזירותו, הם שלושים יום, שהרי נאמר בפסוק (במדבר ו/ה) "קדש יהיה" - "יהיה" בגימטריאה שלושים. כן למדו חז"ל, כי כמות הבצק החייבת בהפרשת חלה היא ארבעים ושלוש ביצים [וחומש], כמנין "חלה" (במדבר רבה פרשה י"ח). גם במסכת שבת (ע/א, ע"י ברש"י ד"ה דברים) מבארת הגמרא שמניין ל"ט מלאכות שבת נלמד מגימטריאה. אנו אף מוצאים שמספר המפורש בתורה אינו אלא גימטריאה, שהרי על הנאמר (בראשית יד/ד): "ויקח את חניכיו... שמונה עשר ושלוש מאות" פירשו בגמרא (נדרים לב/ב) שהוא אלעזר שמנין שמו 318! [ראה אף ברש"י על התורה שם שהביא דרשה זו כפשוטו של מקרא. ועיין שפתי חכמים וכלי יקר שם שהעירו על כך]. כך גם דרשו חז"ל על הפסוק (בראשית לב/ה) "עם לבן גרתי", "גרתי" - תר"ג מצוות שמרתי [ראה רשב"ם ד"ה גימטריאות שפי שזה נוטריקון, אך הקשו עליו שבברייתא הנ"ל חכמת הנוטריקון וחכמת הגימטריאה נימנות בנפרד].

חכמת הגימטריאה נמנית על ל"ב מידות שהתורה נדרשת בהן (ברייתא בסוף ברכות מח/ב בדפי המפרשים). שלא כשלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן, אין משתמשים בל"ב מידות לקביעת הלכה אלא כאסמכתא וסימן להלכה שהיתה מקובלת ביד חז"ל כהלכה למשה מסיני (רמב"ם פי המשניות נזיר שם, רא"ש שם), או לביאור המקראות והאגדות. בנוסף לגימטריאות המופיעות בתלמוד ובמדרשים, הוסיפו חכמי הדורות ודרשו רמזים רבים מאוד בדרך זו. מהם, הרוקח בספרו פירוש הרוקח על התורה, והנפוץ יותר - בעל הטורים, פירושו על התורה של רבינו יעקב בן הרא"ש מחבר ה"טור". מהדיר ספר זה מוסר על שמועה מעניינת בשם התפארת שלמה מרדומסק, לפיה לא קרא בעל הטור שם לפירושו אלא "בעל הטורים", כדי לרמז שלא יזלזלו בפירושו, שנכתב על ידי מחבר ספרי הלכה ותלמיד חכם מוסמך.

גם המרדכי (ברכות פ"ח סי' קצ"ב) מסתמך על גימטריאה. בהביאו את דברי הגמרא, הלומדת מן הפסוק (יחזקאל ד/ג) "ככה יאכלו בני ישראל את לחם טמא בגוים", שאין די בנטילת הידיים אלא יש לנגב לפני אכילת הלחם, מפרש המרדכי, ש"לחמם טמא" בגימטריאה - "בלא ניגוב ידיים"! הטור אף מעתיק את דבריו (או"ח סי' קנ"ח) וכותב, כי מכך ניתן ללמוד, שאת ברכת "על נטילת ידיים" אפשר לברך אף קודם ניגוב הידיים, שהרי אף הניגוב עצמו חובה הוא.

בדור האחרון נתפרסם הסטייפלר בעל קהילות יעקב, שבסוף ספרו ברכת פרץ על התורה מצורף קונטרס ענק של גימטריאות, לפיהן דרשת חז"ל או פירוש רש"י על פסוק מסויים הם גימטריאה של הפסוק עצמו! לדוגמא: על הפסוק (בראשית ב/א) "ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו", מפרש רש"י: "ברכו במן... וקדשו במן". והנה - "ויקדש אותו" בגימטריאה [עם הכולל] "ברכו במן וקדשו במן"!

ויש גם גימטריאה לגימטריאה... לדעת בעל התוספות יו"ט (אבות ג/ח), פירוש המילה גימטריאה הוא חשבון ומדידה - חכמת הגיאומטריאה. אמנם, יש שדרשוהו בנוטריקון, כגון, הבית יוסף בכלליו לספר הליכות עולם (ד, א) אשר מציין, שגימטריאה נוטריקון היא של המילים גיא - מטוריא, מישור מתוך הר, היינו: כי הוצאת דרשה מפסוק הרי היא כהפיכת העקוב למישור, שהרי באופן זה למדים הלכה ממקום הנראה כביכול כבלתי אפשרי... מעניין לצטט את דברי רבי יהודה החסיד על הפסוק (דברים לב/מז) "כי לא דבר רק הוא מכם", האומר, שבפסוק זה התורה רומזת

שאין לזלזל בגימטריאות, שהרי סכומו של פסוק זה הוא כסכום המילה "גימטריאות"... - 679. בספר "ילקוט מעם לועז" (דברים לב/מז) מוסיף, כי סכום המילים "כי לא דבר" הוא כמילה "גימטריאה" - 267.

עם הכולל: בעל שיבולי הלקט (סי' רי"ב) כותב, כי כאשר מחשבים את הגימטריאה אין אנו מקפידים על חסר אחד או יתר אחד. כדבריו גם כתב הרא"ש (ערכי פסחים סי' מ') שהוכיח זאת מציווי התורה לגבי ספירת העומר (ויקרא כג/טז) "תספרו חמשים יום" כאשר למעשה סופרים אנו ארבעים ותשעה יום בלבד.

דף קלז/ב אתרוג זה נתון לך... החזירו יצא לא החזירו לא יצא

האתרוג שחזר בלי פיתם...
בסוגייתנו אנו למדים כי גם "מתנה על מנת להחזיר" שמה מתנה, היינו: גם הענקת מתנה לאדם, בתנאי שיחזיר אותה לבעליה לאחר זמן מסויים, נחשבת כמתנה גמורה, ואם מקבל המתנה לא החזירה, כנדרש, יוברר מלכתחילה, שהוא לא קנה את המתנה מעולם. מתנה מעין זו, מקבלת ביטוי נרחב ביום הראשון של חג הסוכות. ביום זה, אדם מקיים מצוות נטילת ארבעת המינים אך ורק באתרוג, בלולב, בהדס ובערבה השייכים לו, ואין אפשרות לקיים את המצווה בארבעת המינים של הזולת, גם אם הלה מסכים לכך. לפיכך, אדם שאין לו ארבעת המינים, קונה אותם מחבירו ב"מתנה על מנת להחזיר", ולאחר קיום המצווה הוא מחזירם לבעליהם, וכך, הוא מקיים את המצווה, וגם חבירו, יכול לקיים את המצווה לאחר מכן, שהרי ארבעת המינים שבו לרשותו, וכך גם נוהגים (שולחן ערוך או"ח סי' תרנ"ח סעי' ד').

ההסבר הרווח בין הפוסקים בדבר מהותו של קניין זה הוא, שבעל החפץ מעביר את הבעלות עליו באופן מוחלט, אלא שמתנה זו, תנאי בצידה, שאם לא תוחזר לבעליה, יוברר למפרע שמעולם הוא לא נתנה. לדבריהם, על בעל החפץ לשוב ולעשות קניין בחפץ כאשר הוא מוחזר לו, וכך פוסק השולחן ערוך (עיי"ש ברמ"א סעי' ה') [עיי' בקצות החושן סי' רמ"א ס"ק ד', שחולק על כך וסובר, שבעל החפץ מקנה אותו לזמן קצוב, שלאחריו החפץ חוזר מאליו לבעליו].

עם ישראל מהדר במצוות. לפיכך, כאשר אחד מבני החבורה זכה ועלו בחלקו ארבעה מינים מהודרים, לעיתים חביריו קונים אותם ממנו ב"מתנה על מנת להחזיר" כדי לצאת ידי חובת המצווה בהידור. כך, הראשון נוטלם מבעליהם ב"מתנה על מנת להחזיר", ולאחר קיום המצווה הוא מקנה אותם לרעהו, גם כן ב"מתנה על מנת להחזיר", וכן הלאה, עד שהאחרון מבני החבורה מחזיר אותם ליד בעליהם. אבל, פעמים והאתרוג נופל בין לבין, ונפסל... התנאי היה, כמובן, להחזירו כאתרוג כשר, ולא כאתרוג הראוי לעשות ממנו מרקחת אתרוגים (עיי' משנה ברורה סי' תרנ"ח ס"ק י"ג). נמצא, אם כן, שכל בני החבורה לא יצאו ידי חובה... האמנם?

לא החזיר את האתרוג אבל נחשב כמי שהחזירו: לכאורה, הסברה נותנת שכך הם פני הדברים. והנה, אצל ה"חזון איש" אירע כן, והוא הורה, שאכן ראוי להחמיר וליטול שוב ארבעת המינים, אך מעיקר הדין יצאו ידי חובה אלו שנטלוהו טרם שנפסל. את הכרעתו הוא נימק בחילוק מרחיב את הדעת בין הנותן אתרוג לאדם אחד בלבד ב"מתנה על מנת להחזיר", לנוותו למספר אנשים. שכן, הנותנו לאחד, והלה המשך והקנה אותו לאחרים, ברור, כי אם לא חזר האתרוג לבעליו, גם הראשון לא קיים את תנאו וממילא נחשב גם הוא כאחד שמעולם לא קנה את ארבעת המינים הללו. לעומת זאת, כאשר מספר אנשים ממתנינים לקיום המצווה, והראשון מקנה לחבירו את ארבעת המינים בהסכמתו ובעידודו של בעליהם, נחשב הוא כמי שהחזירו לבעליו, שהרי עשה את רצונו. לפיכך, מי שמידיו נפל האתרוג, הוא שתנאו בטל מעיקר הדין, כל השאר, קיימו את המצווה כדת וכדין (מועדים וזמנים ח"ו סי' מ"ד. סברא זו גם כתב הביכורי יעקב בסוף סי' תרנ"ח ס"ק י"ז).

